

Erik A. Nielsen, *H. A. Brorson: pietisme, meditation, erotik* (København: Gyldendal, 2013). 496 s.

Boken om Brorson er det tredje bindet i Erik A. Nielsen omfattende studie av den kristne diktningens billedsprog. På de to første utgivelsene, *Kristendommens retorik* (2009) og *Thomas Kingo* (2010) har litteraturprofessoren allerede rukket å bli kreert doktor ved det teologisk fakultet ved Universitetet i Oslo. Verket skal etter planen avsluttes med et *Leksikon*, et ikonografisk oppslagsverk med artikler over kristne billedforestillinger i dansk-norsk diktning. Under fellesbetegnelsen *Billed-sprog* ble firebindsverket i første bind lansert som et forsøk på å utvikle og reformulere en *poetisk teologi*. I det aktuelle bindet om Brorson etableres en poetisk-teologisk innfallsvinkel via utførlige analyser av Brorsons tekster på bakgrunn av 1700-tallets religiøse trosliv og ikke minst på bakgrunn av salmenes intertekstuelle forbindelse til bibelen. Den bibelske tekstbakgrunnen rammer inn Brorsons forfatter-skap som i seg selv kan og bør forstås som en poetisk eksegese av den hellige skift. Nielsen håndhever den poetisk teologiske analysemodellen gjennom en grundig sitering av bærende bibelsiter for derved – skriver han – å aktivere et kristent assosiasjonsfelt som vekker liv i slumrende betydninger og poetiske kvaliteter (s. 23). Dette er essensen i det kristne billedspråket Nielsen vil nå inn til beinet på, og som det er firebindsverkets overordnede ærend å gi en tilnærmet total framstilling av.

Alt i forordet introduserer Nielsen 1700-tallets pietisme som en i hermetegn *vitenskapelig* religiøs bevegelse som kommer til å forandre det nordeuropeiske mennesket ugjenkallelig. Boka anlegger et overordnet perspektiv på pietismen som et ektefødt barn av opplysnings-tiden. Verket kan dermed leses som et nytt og viktig bidrag til arbeidet med å slå hull på en gammel myte om at pietisme og opplysning er to diametralt motsatte retninger. I motsetning til opplysningstidens utforskning og vitenska-

peliggjøring av en ytre verden, retter pietismen blikket innover, mot en indre sjelegransking. Opplysningstidens frihetskamp blir i pietismens støpning til en kamp der målet er å frigjøre seg fra verden og leve et indre, sjelelig liv med frelseren. Ett av Niensens anliggende er å vise hvordan den pietistiske introspeksjonen i Brorsons salmediktning struktureres metodisk i faste ledd og faser og hvordan den begrepsmessig utmeisles i et poetisk-teologisk språk.

Som poetisk teologi eller også poetisk pietisme blir Brorsons salmer – originale som oversettelser – lest med pietistiske tros- og tolkningstradisjoner som premiss. Bokas tre tematiske hovedlinjer; pietisme, meditasjon og erotikk utfoldes og utdypes i analysen av Brorsons salmer, som med oversettelsene også innbefatter salmer av blant annet Paul Gerhard og Johann Rist. I tolkningen av salmene utlegges *fromhet* som en særskilt teksterfaring med forbilde og forelegg i kristne meditasjonsteknikker. Nielsen hypotese er at Brorsons poetiske teologi har tatt form gjennom meditative erfaringer, og at salmene slik må betraktes som kunstneriske omforminger av en i samtiden meditativ praksis. Den kristne meditasjonens former og formål gjenfortelles for så vidt instruktivt av Nielsen, men kan også til tider virke spekulativ og mangler dessuten en eksplisitt kobling til Brorsons tekster. Ordet meditasjon forekommer ikke i det brorsonske tekstkorpus, men framkommer (indirekte) gjennom ord som betrakte, begrunne og betenke (s. 258).

Det neste tematiske sporet berører erotikken, og her åpner Nielsen for et mangfold av frodige lesninger. "Skønt teologi ret sjældent er en erotisk videnskab, har erotikken en svag-hed for at åbne sit eget teologiske perspektiv" (s. 341), skriver Nielsen. Erotikkens teologiske perspektiv er fundert i en systematisk omplassering og omkodning av det språket man normalt tyr til for å beskrive mellommenneskelige erotiske erfaringer. Dette ladede språket blir i pietismens salmediktning løftet ut av sin jordiske sammenheng og betegner

kvaliteter ved det åndelige forholdet mellom det troende mennesket og Kristus. Nielsen illustrerer dette godt og konkret i Brorsons utnyttelse av brude- og bryllupsmetaforikken, som i pietismens individualiseres til en metaforisk billedliggjøring av forholdet mellom den troende og Kristus. Dermed ligger veien åpen for en erotisk diskurs hvor alle fasetter av samlivet mellom bruden (den troende) og brudgommen (Kristus) skrives inn. Løsrevet fra sin kontekstuelle sammenheng kan den erotiske betoningen fortone seg som ytterst bisarr, men innenfor en pietistisk diskurs – eller sosiolekt som Nielsen også kaller det – må den rent retorisk forstås som en insistering på det indre individuelle og inderlige kristusforholdet.

Nielsens lesninger er konsentrert rundt Brorsons hovedverk *Troens rare Klenodie* (1732–1739). Sågar Brorsons neste verk *Svane-Sang* utgitt posthumt i 1765, plasseres som en verksmessig forlengelse av *Troens rare Klenodie*. Flere av salmene i *Troens rare Klenodie* var for øvrig allerede satt i sirkulasjon før utgivelsen av dette verket, og det var i disse versjonene salmene ble ført videre og innsunget via offisielle kirkesalmeverk som Pontoppidan og Guldbergs salmebok, dog i noe omarbeidede varianter. *Troens rare Klenodie* kom heller ikke ut som ett verk, men i ulike bearbeidede versjoner i perioden fra 1732 til 1739. Disse bokhistoriske omstendighetene lar Nielsen ligge mer eller mindre ukommentert. De får ikke forstyrre inngangen til verket som en moderne strukturell enhet, som det er Nielsens målsetting å presentere for leseren. I en leddelt beskrivelse av en lang reise bort fra en verdslig livsform og inn i et livlig samliv med Kristus er *Troens rare Klenodie* ordnet som en slags tidlig dannelsesroman. Det kompositoriske grepet er ett av flere tegn på at Brorsons forfatterskap markerer en forskyvning mot en subjektiv forståelse av den hellige skrift "hvor det troende og syngende jeg får skærpet bevissthet om selv at være på troslivets egentlige arena" (s. 98). Dette nye og ofte i hermetegn anførte *moderne*

individet løper som en rød tråd gjennom alle Nielsens analyser. Men selv om Brorsons salmediktning knesettes som et avgjørende stadium i den moderne og frisatte dansk-norske sjels tilblivelseshistorie, er den like fullt uløselig bundet til ortodoksiens emblematiske billedtradisjon. Nielsen plasserer 1700-tallets pietistiske tekstkultur i en midte med forgreininger til både streng religiøs ortodoksi, esoteriske religiøse bevegelser og verdslig romantisk diktning. Pietismens religiøse diktning bygger både videre på kristendommens omfattende billedfortolkningstradisjon og legger grunnlaget for senere mer nyanserte sjelestudier.

Det er utvilsomt et mangfoldig kildemateriale som settes i omløp i denne utgivelsen. Kildene omfatter ikke bare skriftlig materiale, men også bilder og arkitektur – rikt illustrerte på boksiden – som bidrar til å anskueliggjøre billedspråket Nielsen bygger lesningene sine på. Lesningene er videre fundert i et stort noteapparat; hele 1 023 fotnoter er spredt over bokas 433 brødetekstsider. Man kan lese teksten fortløpende, eller fordype seg i Nielsens referanser til og dialoger med samtidige verk og senere studier. Litt forstyrrende er det at Nielsen stadig viser til det hittil upubliserte *Leks-ikon*, men det vil rette seg når dette bindet foreligger. Oppslagsdelen bakerst er også omfattende, men lider dessverre under noen mangler. I litteraturlista er kun forfatter og verk er oppført, dermed blir det umulig å slutte seg til hvilken utgave som er blitt brukt. Enkelte referanser mangler helt og dette skaper uheldige lakuner i et ellers solid verk.

Den akademiske formen utfordres til tider av at Nielsen selv opptrer som begeistret åndelig veileder, som når han etter utlegningen av en Kristus-meditasjon skriver "Med dette lyssende og nøjaktige billedsprog tyder pietismen gamle kristne billeder på den psyko-somatiske forandring, der finder sted i vores krop, når man plutselig kan bebo den uden falske spændinger" (s. 286). Men selv for den som ikke

fullt og helt kan erfare Brorsons billedspråk i en kristen-meditativ hermeneutikk, er denne utgivelsen et stort løft, ikke bare for Brorsons forfatterskap, men for 1700-tallets religiøse diktning generelt. Leseren får del i en solid tekstkompetanse i Nielsens kyndig veiledning gjennom villniset av symboler, bibelsteder og tradisjoner. Nettopp ved å tolke Brorsons salmer i lys av en bibelsk og historisk kontekst åpnes nye traséer inn i dette uhyre fascinerende tekstlandskapet.

Helene Grønlien

Kristian H. Nielsen, Michael Harbsmeier & Christopher J. Ries (red.), *Scientists and Scholars in the Field: Studies in the History of Fieldwork and Expeditions* (Aarhus University Press, 2012). 476 s.

Denne boka gir et særegent kaleidoskopisk blikk på feltarbeidets historie. Gjennom 17 enkeltbidrag og en fyldig innledning får vi presentert historier om vitenskapelige ekspedisjoner og vitenskapelig arbeid i felt gjennom en periode på 500 år. Slik er dette en velkommen historisering av feltarbeid og ekspedisjoner og deres forhold til de "felt" de konstituerer og blir til sammen med.

Utvalget er basert på et sett av temaer: Disiplinært og interdisiplinært samarbeid, offentlighetens forståelse av feltarbeid, kartografi og feltarbeid, feltarbeidets teknologier, nasjonalisering av felt og møter med lokale og amatører. Gitt innholdet i artiklene kunne lista vært mye lengre – med et nær sagt verdensomspennende geografisk undersøkelsesfelt, med sin lange tidshorison og med et ønske om å inkludere så mange ulike vitenskaper som mulig, blir det samlede resultatet et prisme for langt flere tematikker enn de redaktørene peker på. Som tematiske brennpunkt, framstår likevel redaktørens valg som absolutt relevante.

Med et 1700-tallsutgangspunkt er det bokas fem første artikler som har umiddelbar interesse, og selv disse dekker store områder. Michael Harbsmeier skriver om hvordan instruksjoner ble brukt i forbindelse med ekspedisjoner på 1700-tallet og viser hvordan instruksjoner ble utarbeidet og brukt aktivt, ikke bare for å gi hjemmeværende vitenskapsmenn informasjon fra felten, men også som verktøy til å organisere og selv delta i feltarbeidet. Til tross for at de omtalte instruksjonene skulle bidra til kunnskap om alle naturens riker, mennesker inkludert, er det først og fremst instruksjonenes funksjon for generering av antropologisk kunnskap Harbsmeier er opptatt av. Det leder ham også til å definere feltarbeid som "deling og utveksling av kunnskap og informasjon med innbyggere av det som gjennom en slik prosess blir et felt" (s. 38). Slik defineres altså feltarbeid som et samarbeid mellom en som kommer utenfra og de som bor der.

Jeppe Strandsbjerg skriver om kartleggende undersøkelser av statsterritorier som feltarbeid, og er i sitt bidrag opptatt av hvordan feltstudier ikke bare hviler på etableringen av skillet mellom en utside og innside, mellom det fremmede og det hjemlige, men hvordan feltstudier har vært med på å konstituere nettopp dette skillet. Gjennom studier av kartografarbeider i Danmark på 1500- og 1600-tallet viser Strandsbjerg hvordan dette arbeidet bidro til å gjøre det mulig å regjere et territorium fra hovedstaden, ved å gjøre det homogent og hjemlig. Dermed bidro kartleggingen også til å konstituere det som var utenfor territoriets grenser som fremmed og verdt å reise til og utforske.

Fra det fremmede til det egne – til det underjordiske – beveger boka seg i det tredje kapitlet. Rengenier Rittersma har skrevet om Luigi Ferdinando Marsilis forsøk på å etablere solid kunnskap om trøflers opprinnelse og formeringsmåter, og alt annet verdt å vite om trøfler. Marsili etablerte et storstilt "pro-